

РОЗДІЛ I

Історія України

УДК 94(477.82)«15»(092)

Алла Бортнікова

Ковель за часів князя Андрія Курбського

Здійснено аналіз організації управління й самоврядування в Ковелі за часів князя Андрія Михайловича Курбського (1564–1583 рр.). Показано становище міста під час передачі його у володіння та управління Курбському на ленному праві. Простежується розвиток торгівлі й ремісництва, участь у них ковельських міщан. Схарактеризовано діяльність намісників князя та міських посадовців.

Ключові слова: Велике князівство Литовське, Польська Корона, Волинська земля, привілей, князь, староста.

Постановка наукової проблеми та її значення. На популярність Ковеля як міста із давніми історичними традиціями значною мірою вплинув факт перебування тут опонента московського царя Івана IV Грозного, опального князя Андрія Михайловича Курбського. Велика кількість писемних джерел, пов'язаних із ім'ям Курбського, цікава не лише в контексті його відносин та боротьби з Іваном IV, а й тим, що Курбський був великим власником, у якого склалися непрості взаємини із верховною владою.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В історіографії більшість суджень щодо діяльності Курбського побудовано на виданні М. Д. Іванишева «Життя князя Андрія Михайловича Курбського в Литві і на Волині» [23, с. 25–30]. До нашого часу праця М. Д. Іванишева залишається найкращим і найповнішим збірником документів литовського періоду біографії Курбського. Учений розглянув для його підготовки 117 актових книг луцьких і володимирських та 39 кременецьких. М. Д. Іванишев також здійснив декілька експедиційний поїздок, об'їхав усі волості, де перебував Курбський. Діяльність А. М. Курбського на адміністративних посадах у ВКЛ і Речі Посполитій та участь князя в бойових діях в армії королів Жигимонта Августа і Стефана Баторія в наш час досліджував О. І. Філюшкін. Науковець зібрав відомості щодо участі князя в роботі сеймика на Волині, сейму ВКЛ, а також про виконання ним зобов'язань ковельського і кресьського старост. На основі досягнень історіографії О. І. Філюшкін узагальнив, що немає підстав демонізувати Курбського і робити з нього надто впливову фігуру, аж до радника короля в «московському питанні». Курбський, вірогідно, і хотів би ним стати, однак це його намагання не підтримала влада [29, с. 6].

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Князь А. М. Курбський прибув до ВКЛ на початку 1564 р. на запрошення Жигимонта Августа. На Волині князь отримав від короля Ковельську волость та місто Ковель із замком, містечко Вижву із замком, містечко Милянєвичі з дворцем і 28 сіл [24; 28, с. 9–12]. Ковельський маєток, багатий і промисловий, належав до числа *столових* королівських і перебував у володінні Бони [27, с. XVII]. Однак за литовськими законами князь не мав права повної власності на нього, а міг володіти ним лише на ленному праві [26, с. 6–9]. Тому нарівні зі шляхтою повинен був виконувати земську військову повинність. Як зазначено в листі Жигимонта Августа від 25 лютого 1567 р., він «приехалъ къ Намъ на службу и въ наше подданство, будучи вызванъ отъ имени нашего господарского». Йому «дали» замок наш Ковель в землі Волинській з дворами, фільварками, містами, містечками, маєтками, здавна Ковелю «лежащими», з боярами путними, волостями та ін. У право ж володіння новими землями, що їх пожалував король, князь міг вступити лише за умови участі в бойових діях на боці ВКЛ. У тому ж

1564 р. Курбський воював під Полоцьком на чолі загону московських перебіжчиків і 200 вершників-найманців. Лише після цього походу, «підтвердивши свою лояльність ВКЛІ пролиттям руської крові», він зміг вступити в право утримувача жалуваного йому Ковельського маєтку [29, с. 40]. Окрім військової служби, Курбський виконував обов'язки державного урядовця. Бельський сейм 4 липня 1565 р. призначив Курбського ковельським державцем (старостою) [27, с. 40].

Володіння маєтностями на ленному праві не могли задовольнити князя Курбського, який добирався їх переведення у повну власність із правом спадкового передання своїм нащадкам. Однак, прагнучи отримати такі права, він натрапив на опір з боку верховної влади, яка мала власні міркування з цього приводу. Щоправда, князь на власний розсуд розпоряджався цими володіннями, що викликало невдоволення Жигимонта Августа, а згодом Стефана Баторія [25, с. VIII, XIX–XX]. Зокрема, листом 25 січня 1569 р. до шляхти Волинського воєводства Жигимонт Август вказав на підпорядкування маєтків Ковельської волості юрисдикції королівського суду [1]. Вочевидь, це рішення було спрямоване на приборкання майнових претензій князя Курбського. У такий спосіб верховний правитель нагадав князю про обмеженість його прав.

Остаточно доля власності Андрія Курбського та його родини була вирішена вже після його смерті 1583 р. 5 травня 1590 р. Жигимонт III своїм листом оповіщав шляхту, бояр, міщан, усіх підлеглих, приписаних до ковельських маєтків, про ухвалення декрету на основі судових справ («росправи у суду нашомъ») між інстигатором королівським і княгинею Андріевою Курбською, князем Дмитром Курбським та їх опікунами [26, с. 307–308]. За декретом місто Ковель із замком з усіма «принаденостями» і доходами переходили до «столу нашого належачие», в розпорядження верховного правителя, який передав їх Андрію Фірлею з Дубровиці, каштеляну Малогостскому, «яко дежавцы нашого». Увід останнього у володіння доручалося провести королівському дворянину Щасному Дремлику. З цього часу Ковель передано в королівську власність.

Значну роль в управлінні Ковелем та прилеглими до нього землями відігравали намісники князя Андрія Курбського. Серед них вирізнявся Іван Келемет, який мав довіру і шану князя, розділяючи з ним труднощі та небезпеку ратної служби («уцтивые послуги свои показовал»). Після прибуття на Волинь Курбський передав Келемету два свої села – Секунь і Шушки, призначив його намісником у Ковелі і головним управителем ковельських маєтків [26, с. 37–39]. Серед документів, що їх зібрав М. І. Іванишев, є опис зовнішнього одягу Келемета, який свідчив про його достаток і багатство. Останній носив «кафтан» із золотими візерунками і золотими шнурками, пронизаними перлинами, оксамитовий «кафтан» зі срібними позолоченими гудзиками, а до жупана – московський комір, усипаний перлинами, із перловими гудзиками; шаблю мав у срібній позолоченій оправі, куплену в Константинополі [25, с. XLI]. Після Івана Келемета ковельським урядником став Кирило Іванович Зубцовський. У заповіті 1581 р. Курбський доручив йому управління своїм маєтком і заповідав йому свою шаблю, «серебром оправленую» [26, с. 198]. У 1581 р. Зубцовський очолював загін Курбського під час облоги Пскова, і Стефан Баторій нагородив його за хоробрість та вірну службу урядом луцького городництва [25, с. XLIV].

Намісники Келемет та Зубцовський характеризувалися як жорстокі, справні виконавці доручень князя Курбського. У Ковелі частими були конфлікти, що виникали між місцевою владою та представниками єврейської громади. І це не випадково, оскільки маючи пільги на підприємницьку діяльність, євреї відрізнялися підвищеною діловою активністю, яка супроводжувалася інтенсивними контактами із представниками місцевої влади. При відсутності чітких правових норм, характері тогочасних соціальних відносин місцеві урядовці були схильні до силових методів розв'язання спірних питань. Певного розголосу із втручанням верховної влади набула справа з ув'язненням ковельських євреїв. 14 липня 1569 р. до володимирського гродського суду надійшла скарга єврейської громади міста Володимира на ковельського урядника Андрія Курбського Івана Келемета про незаконне ув'язнення ним ковельських євреїв Юска Шмойловича, Аврама Якововича і Богдани Агранової. Вказувалося на опечатування їхніх будинків, пивниць і комор у Ковелі під час свята шабашу. У скарзі також зазначено, що возного Тихна Оранського не допустили у Ковельський замок для виконання своїх обов'язків [2]. Вищезгадані євреї скаржилися королю на різні утиски і кривди свого пана князя Андрія Курбського, очевидно, за наказом якого їх ув'язнили до ковельського замку. Інший возний Іван Літинський 14 серпня 1569 р. зізнавався про дійсність скарги ковельських євреїв [3]. Швидко надійшла й відповідь короля за цією скаргою. Вже 23 серпня цього ж року Андрій Курб-

ський звільнив, згідно з королівським декретом, Шмойла Рабієвича, Агрона Натановича та інших, ув'язнених за борги, а також наказав розпечатати їхні будинки, крамниці і школи [4].

15 вересня 1569 р. королівський коморник Станіслав Треценський виконав королівське доручення й оприлюднив королівського глейтовного листа євреям Ковеля щодо збереження їхніх давніх прав і вольностей. Іван Келемет відмовився прийняти королівський глейт* у справі за скаргою ковельських євреїв на міщанина Лавріна Перехриста [5]. У відповідь Іван Келемет скаржився на ковельських євреїв. Зокрема, 1 жовтня 1569 р. возний Хацько Чуват Туличовський зізнався про скаргу ковельського урядника князя Андрія Курбського на євреїв Меїра і Шльома Шимоновича про побиття й поранення нічних сторожів у Ковелі та про огляд потерпілих [6].

Двосторонні скарги, погрози, образи, майнові суперечки власника міста, його намісників з представниками верховної влади, міськими урядниками, міщанами та ковельськими євреями відбувалися регулярно, що не могло залишатися поза увагою верховної влади. Так, наприкінці 1569 р. возний Тихно Оранський вручив королівські мандати князю Андрієві Курбському, його наміснику Івану Келемету та війту Матушу Трашковському за скаргою «всього посполства збору жидов ковельских» про кривди [7]. Соціальний портрет ковельського урядника князя Курбського Івана Келемета доповнює запис 29 серпня 1569 р., де возний Іван Літинський зізнався в грабежі Іваном Келеметом «речей» боярина і підданих Ганни Остикової під час торгу в Ковелі [8].

Одним із головних обов'язків служилого боярства було виконання військової служби. За цю діяльність їм жалували вигідні з матеріального погляду посади, землі та помістя. У разі відмови від виконання таких зобов'язань або неналежного їх виконання згадана маєтність могла бути відчужена на користь верховного правителя або місцевого феодала. Такий факт зафіксовано в 1581 р., коли розглядалася справа від імені князя Андрія Курбського над боярином Яцком Жабою, якого примусили виїхати з княжого села Осовця і передати його посланцю князя Курбського. Мотивовано цю ухвалу тим, що боярин Жаба «службы военное и жадного послушенства его милости князю пану своему с того имения чинити не хотел» [19]. Характерно, що рішення прийнято у присутності ковельського намісника Гаврила Койсарова.

Записи актових книг другої половини XVI ст. частково відтворюють деякі сторони міського життя, організованого на засадах магдебурзького права. Свідченням тому є висвітлення окремих аспектів діяльності ковельського війта та міщан міста. Війт постає виконавцем доручень ковельського старости, або його заступника – підстарости, у господарських справах міста, зокрема сплати податків і мит, під час урегулювання конфліктів, що виникали у зв'язку з цим у місті. На підстаросту і війта за дорученням старости/власника міста покладалися обов'язки управління в Ковелі.

У 1566–1569 рр. ковельським війтом значився Матуш Три(о)шковський. Йому доводилося вирішувати різні завдання, зокрема брати участь у розв'язанні майнових конфліктів, а також повертати селян, які втікали від своїх господарів. Причини такого явища, як втеча селян могли бути різними, наприклад, як наслідок знущання над ними місцевих панів або їх переманювання іншим господарем. Щоправда, в умовах конкуренції та перманентних конфліктів між князями за спірні території виконати успішно таке завдання вдавалося не завжди. Так, 12 вересня 1566 р. війт брав участь у розв'язанні конфлікту щодо приховування князями Василем і Марком Сокольськими селян-утікачів князя Андрія Курбського [20]. 6 квітня 1567 р. ковельський війт, за відсутності намісника князя Курбського, відмовився розглядати заяву від імені пана Михайла Ласка про відмову секунських селян князя виконувати роботи на користь заявника [9]. 18 липня 1567 р. ковельський війт Матяш Три(а)шковський (в акті він іменувався війтом князя Курбського) скаржився на панну Анну Мацієвську та її сина Станіслава про «разогнаніє зверей» урядником та їх слугами в «пуцахъ и ловахъ» міста Вижви і села Паридубів [10]. Літом цього ж року війт звинувачував урядника і селян Задіб і Ракитниці князя Романа Сангушка в «потраве хлеба» і грабежі зерна із «застенка» між селами Коша-рами і Мощеним [11].

Возний Іван Путошинський скаржився на грабіж і побиття *ковельським війтом* паном Келементом під час виконання ним обов'язків у Ковелі 1568 р. [21]. Тут намісник князя Курбського

* *Глейт* (або залізний лист) – вид охоронного листа, який королі давали особам, позбавленим громадянських прав – банітам. Король міг видавати глейт тричі протягом року і шести тижнів (Словарь древнего актового языка Северо-Западного края и Царства Польского / сост. Н. Горбачевским. – Вильна : Тип. А. И. Зака, 1874. – С. 142–143).

пан Келемент значиться війтом. Цей факт свідчить, що обов'язки війта та намісника не були чітко поділені, оскільки на той час ковельським війтом був Матуш Тришковський.

У присутності Тришковського 16 березня 1568 р. відбувалося свідчення земського писаря Володимирського повіту Федора Солтана Бутетицького про відсутність будь-яких правових претензій до князя Андрія Курбського з боку сандомирської каштелянової Анни Мацієвської [12]. До речі, ще в січні 1568 р. урядники князя Андрія Курбського Яцько Осовецький та Михайло Кудрявець засвідчили факт неявки до суду Ганни Мацієвської із синами Станіславом і Каспаром для присяги у справі про наїзд на ґрунти Ковельського маєтку [13]. Ім'я ковельського війта Тришковського згадується у скарзі ковельських євреїв Марка Самсоновича і Шльоми Шмойловича про побиття й поранення їх війтом, а також відмову ковельського урядника Івана Келемета прийняти скаргу останніх [14].

У підпорядкуванні ковельського війта перебували його слуги, на це вказує бійка в домі ковельських євреїв Юска та Авраама Якововичів 5 березня 1569 р., під час якої урядник Лаврина Іваницького Войтех Закревський поранив служебника ковельського війта Тришковського Петра Сасина і слугу Васька [15]. Війт Тришковський разом зі слугами, боярами і селянами покійного князя Курбського свідчив про збитки і кривди, які йому заподіяли князь і княгиня Олександра Семашковна. Зокрема він заявляв, що князь залишився йому винний 33 гроша і цей борг княгиня йому не заплатила [26, с. 264–265].

1590 р. ковельський війт Григорій Федорович постає завідувачем комори в Ковелі, з якої у 1579 р. князь Курбський отримував товари [26, с. 310]. Подано реєстр товарів і рахунок на них за підписом луцького городничого Кирила Зубцовського. Товари придбав у війта покійний князь Курбський, а вніс до реєстру заступник володимирського підстарости Яким Стрива(ж)зький. До переліку входили особисті ужиткові речі, тканини для одягу та його оздоблення, папір для письма, інструменти майстрам для виготовлення потрібного князю спорядження тощо.

Отже, в діяльності ковельського війта не існувало розмежування його прав і повноважень з іншими міськими урядниками. Він разом із намісниками князя брав участь у вирішенні багатьох питань, у тому числі суперечок щодо розподілу земельної власності за межами Ковеля. На нього часто покладалися обов'язки виконання доручень власника міста, а не лише представника міської спільноти, тобто ковельський війт був звичайним господарським урядником із подвійним підпорядкуванням.

Ковельські міщани як соціальна верства згадуються нечасто. Тому простежити їхнє соціальне та правове становище, види занять, особливості побутової культури доволі важко. У добу середньовіччя ознакою матеріального достатку, крім землі, майна тощо, було володіння тягловою силою – конем, який водночас залишався одним з основних засобів виробництва. У джерелах XVI ст. часто натрапляємо на згадку про розгляди справ, скарг, пов'язаних із крадіжками коней. 20 січня 1569 р. ковельські і вижівські міщани постраждали в результаті нападу на них коширського урядника князя Льва Сангушка Богдана Волинця під час страти в Ковелі конокрада. В акті згадується ковельський кат Андрій, якого поранили разом із міщанами [16]. 1569 р. ковельського міщанина Лаврина Перехриста обвинувачували у крадіжці коня. Останній був фігурантом судової справи листопада 1569 р., щоправда, вже як боржник [17].

1577 р. міщанина Антона Хурсовича також звинувачували у крадіжці коня [18]. Для розкриття злочину було залучено впливових волинських князів і урядників. Так, скарга подавалася від імені київського воєводи Костянтина Острозького, заява ковельського міщанина Антона Хурсовича – від імені князя Андрія Курбського. До справи залучено боярина київського воєводу Семена та микуличинський боярина Аврама Ярмолевича. Замовником був любецький урядник Павло Ступницький. Під час розгляду справи встановлено непричетність Антона Хурсовича до крадіжки коня. Власне, крадіжки не було, оскільки кінь був «виміняний» у боярина Ярмолевича. Цей приклад указує на можливість вирішення справи «по справедливості».

Ковельські міщани брали участь в операціях із викупом одного із найприбутковіших податків – чопового. 12 грудня 1581 р. піддані князя Курбського міщани Шимон Меженський і Станіслав Олексєєвич указали на готовність оплатити кременецькому підкоморію Адаму Боговиту Козирадському 15 коп грошей литовських за оренду чопового в місті Ковелі [22].

Висновок. Отже, за часів господарювання князя Андрія Курбського в Ковелі зберігалася сформована у попередній період система управління. Обмежена інформація джерел досліджуваного

періоду не дає змоги виявити всіх особливостей функціонування органів влади та управління в Ковелі, у тому числі й на засадах магдебурзького права. Фіксується лише наявність міських посадовців (війта, лентвійта), функції яких зводилися до виконання доручень старост і власника міста. Діяльність міських урядників перебувала в тіні більш гучних справ, зокрема боротьби великих власників за свої володіння.

Джерела та література

1. Книга Володимирського гродського уряду записова і поточна № 919 за 1569 р. // Володимирський гродський суд. Подокументні описи актових книг. Вип. 1. Справи 1–5 1566–1570. Держ. комітет архівів України. – К. : [б. в.], 2002, арк. 20 (25.01.1569) (далі – ВГК № 919, 1569 р.)
2. ВГК № 919, 1569 р., арк. 169 – 171 зв. (14.07.1569)
3. ВГК № 919, 1569 р., арк. 197 – 198. (14.08.1569)
4. ВГК № 919, 1569 р., арк. 202–203 зв. (23.08.1569)
5. ВГК № 919, 1569 р., арк. 218 зв.–220. (15.09.1569).
6. ВГК № 919, 1569 р., арк. 227, 227 зв. (01.10.1569)
7. ВГК № 919, 1569 р., арк. 303 зв.–304 зв. (14.12.1569)
8. ВГК № 919, 1569 р., арк. 211 зв, 212 (29.08.1569).
9. ВГК № 923, 1567 р., арк. 59 (06.04.1567).
10. ВГК № 923, 1567 р., арк. 123, 124 (18.07.1567).
11. ВГК № 923, 1567 р., арк. 148, 149 (14.08.1567).
12. ВГК № 935, 1568 р., арк. 33 (16.03.1568).
13. ВГК № 935, 1568 р., арк. 4 зв.–5 зв. (14.01.1568).
14. ВГК № 919, 1569 р., арк. 226, 226 зв. (29.09.1569)
15. ВГК № 919, 1569 р., арк. 48 (05.03.1569).
16. ВГК № 919, 1569 р., арк. 17, 17 зв. (20.01.1569)
17. ВГК № 919, 1569 р., арк. 48–49; 59 зв.–60 зв. (09.03.1569), 63, 63 зв. (08.04.1569), 77 зв., 78 (28.04.1569).
18. ВГК № 919, 1569 р., арк. 258–259 (07/08.11.1569).
19. Опись актовой книги Киевского центрального архива № 2059. Луцкая гродская поточная и записовая книга 1581 года / сост. М. Н. Ясинский. – Киев : Тип. Императ. ун-та св. Владимира, 1899. – Л. 281 (03.11.1581).
20. Опись актовой книги Киевского центрального архива № 2040. Луцкая гродская, записовая, поточная и декретовая книга 1566 года / сост. И. М. Каманин. – Киев : Тип. Е. Т. Керер, 1884. – Л. 238, 371 (12.09.1566).
21. Опись актовой книги Киевского центрального архива № 2042. Книга Луцкая гродская, записовая и поточная 1568 года / сост. И. М. Каманин. – Киев : Тип. Е. Т. Керер, 1886. – Л. 41 об. (13.02.1568).
22. Описи актовых книг Киевского центрального архива № 2051. Луцкая гродская записовая и поточная книга 1577 года / сост. Е. П. Дияковский. – Киев : Тип. Т. Г. Мейнандера, 1907. – Л. 306 (08.05.1577), 316 об. (10.05.1577), 425 (23.06.1577).
23. Ерусалимский К. Ю. Изучение в российской историографии 1991–2003 гг. культурных и литературных связей Великого княжества Литовского: (А. М. Курбский и курбскиана в историографии рубежа веков) / К. Ю. Ерусалимский // Вялікае княства Літоўскае: гісторыя вывучэння 1991–2003 гг. : матэрыялы Міжнар. круглага стала «Гісторыя вывуч. Вялікага княства Літоўскага ў 1991–2003 гг.» (Гродна, 16–18 мая 2003 г.). – Мінск : МЕДИСОНТ, 2006. – С. 25–30.
24. Ерусалимский К. Ю. «История о великом князе Московском» А. М. Курбского: археографические и историографические аспекты : автореф. дис. ... канд. ист. наук / Ерусалимский К. Ю. – М., 2002. – 24 с.
25. Иванишев Н. Д. Предисловие / Н. Д. Иванишев // Жизнь князя Курбского в Литве и на Волыни. В 2 т. Т. 1 / под ред. Н. Д. Иванишева. – Киев : Лито-Типогр. заведение И. К. Вальнера, 1849. – С. I–XLVIII.
26. Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. В 2 т. Т. 1 / под ред. Н. Д. Иванишева. – Киев : Лито-Типогр. заведение И. К. Вальнера, 1849. – 402 с.
27. Сказания князя Курбского / изд. Н. Г. Устрялова. – Изд. третье, испр. и доп. – СПб. : Тип. Императ. акад. наук, 1868. – 458 с.
28. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Т. V. Ковельский уезд / Н. И. Теодорович. – Репр. відтворення вид. 1903 р. – Луцьк, 2008. – 500 с.
29. Филюшкин А. И. Андрей Михайлович Курбский: просопографическое исследование и герменевтический комментарий к посланиям Андрея Курбского Ивану Грозному : дис. ... д-ра ист. наук : спец. 07.00.02 «Отечественная история» / Филюшкин А. И. – СПб., 2007. – 24 с.

Бортникова Алла. Ковель во времена князя Андрея Курбского. Проведен анализ организации управления и самоуправления в Ковеле во времена князя Андрея Михайловича Курбского (1564–1583 гг.). Показано

состояние города во время передачи его во владение и управление Курбскому на ленном праве, что по законам ВКЛ предусматривало исполнение князем наравне со шляхтой земской воинской повинности и обязательств государственного служащего. Показана деятельность наместников князя, которым он щедро раздавал владения в Ковельской волости. Изучен характер взаимоотношений владельца города, его служебников с представителями верховной власти, городскими управленцами, горожанами и ковельскими евреями. Рассматривается развитие в Ковеле торговли и ремесла, участие в них ковельских мещан. Раскрываются некоторые стороны городской жизни, организованной на принципах магдебургского права, в частности деятельность ковельских войтов.

Ключевые слова: Великое княжество Литовское, Польская Корона, Волынская земля, привилей, князь, староста.

Bortnikova Alla. Kovel During Prince Andrei's Kurbski. The article analysis of the organization and self-government in Kovel in the time of Prince Andrei's Kurbskii (1564–1583). It was showing the status of the city at the time of its transfer to the ownership and management of Kurbski on feudal law that provided for by the law GDL par with the nobility performance by Prince and the County of military conscription obligations of public servants. It was showing the activity of the governors of the prince, which he generously distributed ownership in Kovel parish. We study the nature of the relationship of the owner, his missal with the supreme power, city managers, citizens and Kovel Jews. We consider the development of trade and crafts Kovel, Kovel participation in bourgeois. Disclosed some aspects of urban life, organized on the principles of Magdeburg rights. Evidence that serves up Kovel enter.

Key words: Grand Duchy of Lithuania, the Polish Crown, Volyn land, Privilege, Prince, Mayor.

Стаття надійшла до редколегії
23.04.2013 р.

УДК 94(477.82-2)«15»:352

Оксана Штанько

Луцьк: місто і соціум у другій половині XVI ст.

У розвідці здійснено спробу помістити сферу взаємозв'язків міста та соціуму Луцька другої половини XVI ст. в умовну схему грод – магістрат – міська громада. На основі виявлених архівних джерел визначено особливості їхніх відносин у різних проявах – від конфронтації до взаємодії як на особистісно-приватному, так і на колективно-корпоративному рівнях.

Ключові слова: Луцьк, міщани, магістрат, грод, міські урядники.

Постановка наукової проблеми та її значення. Луцьк як місто вперше згадано в Іпатіївському літописі під 1085 р. Воно стрімко зростало та розвивалося, зайнявши згодом особливе місце на карті пізньосередньовічної та ранньомодерної Центрально-Східної Європи.

Доволі вагомим і визначальним для історії «столечного граду» Волинської землі стало XVI ст. – період радикальних змін у суспільно-політичному устрої міста, пов'язаних з утвердженням європейських норм магдебургії. Це впливало на фактичний поділ Лучеська, умовно кажучи, на частини, кожна з яких підпорядковувалася різним урядам – магістратському чи замковому, або належала до іншої юрисдикції. Водночас такий поділ міста не перетворював кожен із його частин на замкнений простір: підпорядковуючись різним урядам, луцькі міщани залишалися в незмінному суспільному полі одного міста.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивчення окремих аспектів історії Луцька, зокрема історичного розвитку міста на етапі надання йому самоврядних традицій у період Великого князівства Литовського та перших десятиліть існування Речі Посполитої, займається луцька дослідниця А. Бортнікова [13–15]. Проблематику рецепції магдебурзького права у волинських містах та містечках на архівних джерелах розглянуто у розвідках відомого львівського урбаніста А. Заяця [16–18]. Питанням сприйняття вірності та зради у свідомості міщан Київщини та Волині присвятила свою розвідку київська дослідниця Н. Білоус [10]. Її авторству належить також першопублікація тестаментів луцьких міщан кінця XVI – першої половини XVII ст. [11].